

Leikeissä ja peleissä on omat sääntönsä.

Leikkimään yhteisten sääntöjen mukaan

Sääntöleikit ovat keskeinen osa perinteistä lastenkulttuuria. Lapset aloittavat sääntöleikit tullessaan esikouluikänsä. Kouluiässä leikit monipuolistuvat. Monella lapsella on jo aikaisemmilta vuosilta kokemuksia osallistumisesta isompien lasten leikkeihin ja peleihin. Niinpä he osaavat jo joitakin leikkejä ja alkavat leikkiä niitä ikätovereidensa kanssa. Leikkien säännöt selkenevät ja vahvistuvat, kun aikuinen alkaa ohjailla ryhmää eri leikkeihin. Myös isommat toverit voivat ohjailla pienempiä. Sääntöleikeillä on tietty tavoite, johon pyritään kullekin leikille ominaisin tavoin. Lapsilla on omat tehtävänsä tai roolinsa leikissä, joka on koko ryhmän tai luokan yhteinen. Usein myös pienempi ryhmä, muutama lapsi yhdessä, aloittaa leikin.

Sääntöjen omaksumisen rinnalla on tärkeää, että kaikki toimivat yhdessä, leikin kulku ja päämäärä ovat jokaisen tiedossa ja kaikki sitoutuvat leikkiin. Leikit opitaan vähitellen, ja aikuinen selittää säännöt ja neuvoo tarpeen tullen. Monet asiat opitaan myös tovereiden mallia seuraamalla. Pienemmät lapset voivat olla joissakin leikeissä seurailijoina mukana.

Aikuinen innostaa lapsia itseohjautuvuuteen rooliensa ja tehtäviensä suorituksessa, tuo uusia leikkejä esille ja auttaa lasten oppimista. Hän seurailee lasten toimia ja pyrkii ohjaamaan heitä toiminnalliseen osallistumiseen vuorovaikutuksessa toisten kanssa.

Kotona, päiväkodissa ja koulussa vaalitaan perinteisiä leikkejä, jotka ovat säilyneet sukupolvelta toiselle, ja motivoi-

daan lapsia leikkimään niitä uudempien pelien ja leikkien rinnalla.

Esikoulunopettajan ajoiltani on muistoina leikintäyhteisiä päiviä. Jonakin vuonna oli ryhmä, joka leikki yhtenä suurena joukkona sisällä ja ulkona. Oli joitakin lapsia, jotka saivat kaikki toiset mukaansa, roolit löytyivät ja sääntöjäkin sovittiin. Leikki sai alkunsa joskus kerrotusta sadusta, joskus jonkun lapsen kokemuksesta tai jostakin ajankohtaisesta aiheesta, jostakin se tuntui löytyvän. Sama teema jatkui päiviä, se sai uusia vivahteita ja vaihtui jossakin vaiheessa toiseksi. Sitten oli vuosia, jolloin ryhmässä oli pysyviä pienempiä ryhmiä, joilla oli omat leikkinsä.

Myös sääntöleikit olivat kuusivuotiaiden suosikkeja. Niitä leikittiin opettajan ohjaamina, mutta myös lapset saattoivat opettaa niitä toisilleen. Leikki- ja liikuntahetkillä sisällä ja ulkona opeteltiin sääntöleikkejä tai keksittiin omia sovelluksia leikeistä ja peleistä. Laulu- ja musiikkihetkillä leikittiin laulu-, musiikki- ja rytmileikkejä. Odottelutilanteissa leikittiin viihdytysleikkejä, kuten siihen aikaan sanottiin, esimerkiksi sormileikkejä, matkimista, näyttelemistä, etsimistä, kertomista, arvaus- ja tunnistamisleikkejä. Niitä ohjasi opettaja, mutta myös lapset saattoivat olla vuorollaan opettajan roolissa. Lapset esittivät toivomuksiaan siitä, mitä leikitään. Eräs lapsille mieluinen leikkien valitsemistapa oli käyttää viihdytysleikkipusseja. Kankaasta tehdyissä pusseissa oli pikkukortteja, joiden toisella puolella oli leikin nimi ja toisella vihjekuva leikistä. Lapset saivat vuorollaan valita leikin ottamalla kortin pussista. Vähitellen valittu leikki alkoi selvitä ilman kuvia, pelkästään kirjoitetun sanan perusteella.

Useimpia leikkejä, joita seuraavassa esittelen, olen leikkinyt lasten kanssa: muun muassa erilaisia sääntöleikkejä, leikkiharjoituksia, pelejä, kilpaleikkejä ja -tehtäviä, loruja, lauluja ja laululeikkejä.

Yhteistä näille – sen lisäksi, että ne ovat vanhoja leikkejä – on, että niiden tavoitteena on auttaa lapsia monipuolisesti kehittymään, oppimaan ja myös viihtymään sekä tutustumaan toisiinsa, osallistumaan ja toimimaan yhdessä, vuorovaikutuksessa toisten kanssa.

Sääntöleikeistä on julkaistu monia innostavia kirjoja (mm. Kari 1954; Alopaeus-Nepponen 1977; Siren-Tiusanen, Karvonen, Pietilä & Vuorinen 1979; Alho 1988; Aulio 1992; Haapalainen, Pietilä & Tarvainen 1994; Pulli 2013). Tähän kirjaan haluttiin kuitenkin ottaa mukaan luovien leikkien lisäksi katsaus leikin toiseen päämuotoon kuuluvista sääntöleikeistä, joita on esitetty muun muassa edellä mainituissa teoksissa.

Lapsi on sääntöleikki-ikänsä tullessaan leikkinyt monissa rooleissa ja kokeillut ympäristönsä elämästä oppimiaan asioita. Hän on jäljitellyt toisten ihmisten ja eläinten tapoja toimia, liikkua, tuntea ja ilmaista sekä olla vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Erilaisissa rooleissa lapsi on kokenut ja kokee monenlaisia tunteita, odotuksia, vaatimuksia, velvollisuuksia ja vastuuta. Kun lapsi on oppinut leikkimään roolileikkejä, on hänen mahdollista aloittaa myös sääntöleikit.

Lapsi on nähnyt isompien lasten, sisarustensa ja koululaisten leikkivän ja pelaavan sääntöleikkejä, ja hänellä on kiinnostusta oppia uusia leikkejä tovereiden kanssa ja aikuisen ohjauksessa. Sääntöleikissä lapsi omaksuu tietyn leikin ohjeet ja säännöt. Hän toimii niiden mukaan joko omana itsenään tai valitsemassaan tai hänelle määrättyneessä roolissa yhdessä muiden leikkijöiden kanssa, joilla

kullal
Sääntö
jen m
tämist
pitää
toimir
koko
töihin
leikkij
Sääntö
ottaa l
toimia
saan p
kijän c
aina vo
aina vo
on opit
veiden j
ymmäri
nen sää
palkitse
onnistu
voi kasv
Sään
aikuine
jeet ja ti
oppimis
otetaan
Ohjeet j
töntöön,
kanssa l
lanteissa
pia tovei
oppinut
esimerki
pallon k
nimeämi
asian esi
tajuamist
kia leikit

kullakin on oma tehtävänsä tai roolinsa. Sääntöleikki edellyttää leikkijältä sääntöjen muistiin painamista, muistissa säilyttämistä ja muistiin palauttamista. Lapsen pitää myös oppia soveltamaan sääntöjä toiminnassaan sekä sitoutumaan leikkiin koko leikin ajan. Jos tutun leikin sääntöihin tehdään muutoksia, niistä sovitaan leikkijöiden kanssa ennen leikin alkua. Sääntöleikki vaatii myös sosiaalisia taitoja ottaa huomioon toiset leikkijät ja kykyä toimia vuorovaikutuksessa heidän kanssaan pyrkien yhteiseen päämäärään. Leikkijän on pystyttävä hyväksymään, ettei aina voi saada haluamaansa roolia eikä aina voi voittaa, myös epäonnistumista on opittava sietämään. Lisäksi omien toiveiden ja mielihalujen rinnalla on opittava ymmärtämään toistenkin tarpeita. Yhteinen sääntöjen mukaan toteutettu leikki palkitsee sellaisenaan, ja toisenkin ihmisen onnistuminen voi tuntua hyvältä. Leikki voi kasvattaa myös empaattisuuteen.

Sääntöleikin ohjaaja, onpa hän sitten aikuinen tai lapsi, antaa leikkijöille ohjeet ja tukee leikin oppimista leikkijöiden oppimiskykyä vastaavalla tavalla, mikä otetaan jo leikin valinnassa huomioon. Ohjeet ja säännöt sovelletaan heti käytäntöön, ja lapsi osallistuu toisten lasten kanssa leikin toteuttamiseen. Leikkitalanteissa opitaan toimimaan kokeneempia tovereita jäljittelemällä. Lapsi on jo oppinut leikkeihin kuuluvia toimintoja, esimerkiksi juoksemista, hyppäämistä, pallon käsittelyä, esineiden ja asioiden nimeämistä ja muistamista, laulamista, asian esittämistä, kertomista, suuntien tajuamista ja vuoron odottamista. Leikkiä leikitään useita kertoja, eikä haittaa,

vaikka lapset oppivat leikin säännöt ja toteutuksen omassa tahdissaan.

Pyrkimys yhteiseen leikkiin suuntaa sen oppimista vuorovaikutuksessa opettajan ja toisten lasten kanssa. Tärkeää on leikkiminen yhdessä, itseohjautuvuus, aikuinen ohjaajana ja tukijana, mallit samaistumiskohteena sekä motivaation herättäminen ja säilyminen. Asian pitää innostaa ja oppijan innostua, sillä ”ei kannettu vesi kaivossa pysy”.

Sääntöleikkeihin kuuluvien perinleikkien oppimisessa on sosiaalinen vuorovaikutus ollut aina keskeistä. Myös harjoitus on tässäkin oppimisessa tärkeää, koska ”ei kukaan ole seppä syntyessään”, vaan ”harjoitus tekee mestarin”. Nykyään puhutaan itsesääteystä, joka kehittyy myös sääntöleikkien oppimisen yhteydessä. Lapsi sisäistää säännöt vähitellen saamiensa mallien mukaan. Leikkiessään tovereiden kanssa, hän tarkkailee heidän toimintaansa. Noudattavatko he leikin sääntöjä? Samalla lapsi oppii omassa leikkissään asettamaan itselleen sääntöjä ja toimimaan niiden mukaan.

Ennen kuin paneudumme sääntöleikkien esimerkkeihin, tutustumme vielä *toiminnallisen osallistumisen malliin* sääntöleikin oppimisessa. Kristine From (nykyisin Järnefelt) on väitöstutkimuksensa kehittänyt mielenkiintoisen mallin, jonka avulla suunnitellaan ja toteutetaan sekä arvioidaan tukea tarvitsevan lapsen toiminnallista osallistumista ryhmässä. Mallin mukaan on keskeistä ottaa huomioon vuorovaikutus, toimintaympäristö sekä yksilölliset, ryhmään ja yhteistyöhön liittyvät kysymykset. Malli luo mahdollisuuksia aikaansaada toimintaympäris-

töjä, joissa lapsi on toiminnallisena osallistujana pelkän toimimisen tai pelkän osallistumisen sijaan. (From 2010.) Tutkimuksessa tulivat esille yhteistyö vanhempien ja ammattilaisten välillä sekä aikuisen ohjaava rooli lasten välisessä vuorovaikutuksessa. Aktiivisesti toimivat ammattilaiset haluavat kehittää käytännön toimintaa ja samalla parantaa omaa osuuttaan lasten kesken tapahtuvassa sekä itsensä ja lasten välisessä vuorovaikutuksessa.

Olisiko tästä toiminnallisen osallistumisen mallista sitten hyötyä leikin, lähinnä sääntöleikkien, ohjaamisessa ja seuraamisessa? Esimerkiksi leikkiin liittyvien merkityksien tarkastelu, motivoinnin ja sen ylläpitämisen osuus, leikkivälineiden laatu, vuorovaikutuksen toteutuminen ja toimintaympäristön keskeiset tekijät saattaisivat selkiytyä mallin avulla. Näiden asioiden tarkastelu leikki tilanteissa antaa aikuiselle tietoa lapsen oppimisesta ja auttaa oppimisen ohjaamiseen. Oma työtään kehittävä ohjaaja saa mallista hyvää tukea työlleen.

Fromin tutkimuksessaan käyttämät *ydinvuorovaikutustoiminnot, matkiminen, vuorottelu ja valinnat*, näkyvät lasten sääntöleikkien omaksumisessa ja oppimisessa. Miten tärkeää lapselle itselleen on osallistua leikkiin? Miten merkityksellisiä *ydinvuorovaikutustoiminnot* kullekin lapselle ovat tässä leikki tilanteessa? Onko lapsi itse innostunut ja oma-aloitteinen, onko osallistuminen toiminnallista? From painottaa, että lapsen leikkiä arvioivan *aikuisen on nähtävä vuorovaikutuksen merkityksellisyys lapsen kannalta eikä omalta kannaltaan*. Lapselle merkityksel-

linen *ydinvuorovaikutus* voi toimia lasten välillä ja myös aikuisen ja lapsen välillä. (From & Koppinen 2012.) Sääntöleikkien harjoitteluvaiheessa tarvitaan aikuisen ja isompien lasten tukea. Seuraavassa tarkastellaan muutamia soveltavin esimerkein Fromin mallin ydinvuorovaikutustoimintojen seuraamista sääntöleikeissä.

Matkiminen. Sääntöleikin alkuvaiheessa ja myöhemminkin lapset seuraavat aikuisen sekä toistensa toimintaa ja matkivat ja muuttavat tarpeen mukaan omaa käyttäytymistään enemmän sääntöjen mukaiseksi tai valitsemansa mallin mukaiseksi. Joku leikkijä on jo aikaisemmin saattanut oppia leikin ja toimii ehkä tiedostamattaan toisille mallina. Leikin ohjaaja voi myös innostaa lapsia seuraamaan hänen osallistumistaan. Haluaako lapsi toimia mallin mukaan, ja onko hänelle tärkeää vaikkapa muuttaa toimintaansa jäljittelemällä toista lasta? Kuinka merkityksellistä lapselle on toimia itse mallina?

Vuorottelu. Leikkijät vuorottelevat leikin kulun mukaan kukin omassa tehtävässään tai roolissaan ja ottavat huomioon toverinsa osuuden. Kenen kanssa lapsi toimii, onko toiminta vastavuoroista? Leikkiessään lapset odottavat vuoronsa alkamista ja oppivat vastuuta omasta osuudestaan. Tämä tarkoittaa myös toisen kuuntelemista ja vuorotellen puhumista. Leikin aloittajan arpomisessa opitaan noudattamaan reilun pelin sääntöjä sekä kunnioittamaan toisen oikeuksia. Samoin kilpaleikeissä harjoitellaan vuorottelua ja toisen huomioon ottamista. Yhdessä iloitaan hyvästä lopputuloksesta, ja päivävastaisessa tilanteessa hyväksytään toisenkin tulos. Onko vuorottelu lapselle helpoaa, ja mitkä asiat tuntuvat hänelle merkityksellisiltä?

Valinnat. Leikissä lapsi tekee valintoja omassa roolissaan tai tehtävänsä toteuttamisessa yh-

dessä n
parinsa
välineit
merkity
tuttuja,
tehtäviä
valitsee

Pohd
lapse
teissa
le me

dessä muiden leikkijöiden kanssa. Hän valitsee parinsa tai ryhmänsä sekä leikissä tarvitsemiaan välineitä. Mitkä valinnat ovat lapselle erittäin merkityksellisiä? Kun sääntöleikit alkavat olla tuttuja, lapset osaavat valita myös roolejaan ja tehtäviään leikissä. Mitä leikkejä ja rooleja lapsi valitsee?

Pohdi, kuinka voit vaikuttaa siihen, että lapset saavuttaisivat vuorovaikutustilanteissa kehityksensä kannalta suotuisia, heille merkityksellisiä kokemuksia.